

УДК 378.008+811.161.2

ЛІНГВОМЕТОДИЧНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В СИСТЕМІ КЛЮЧОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Хижняк І.А.

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

У статті обґрунтовується важливе місце лінгвометодичної культури в системі ключових результатів фахової підготовки майбутнього вчителя початкової школи, зокрема показано взаємозв'язок у формуванні компонентів лінгвометодичної компетентності та лінгвометодичної культури педагога. Поняття лінгвометодичної культури автор розглядає як чільний компонент загальної професійної культури вчителя початкової школи й найвищий ступінь вияву його лінгвометодичної компетентності в лінгвометодичній діяльності інноваційного рівня. Структуру лінгвометодичної культури майбутнього вчителя початкової школи, на думку автора, становлять п'ять основних компонентів: духовна, комунікативна, методична, інформаційно-технологічна, ігрова.

Ключові слова: інформатизація освіти, професійна культура, лінгвометодична культура, лінгвометодична компетентність, учитель початкової школи.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Від початку XXI ст. в освітній системі України впевнено стверджуються тенденції гуманізації, глобалізації, інтернаціоналізації, фундаменталізації, інформатизації, компетентнісної парадигми розвитку та ін., унормовані в чинних освітніх нормативних документах українського та загальносвітового масштабів: «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті», «Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір», «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів», Закон України «Про вищу освіту» та ін.

При цьому однією з найвагоміших освітніх інновацій інформаційного суспільства, що спричинює докорінні зміни не лише в орієнтирах та методологічних підходах до організації навчального процесу, але й у змісті та методиці підготовки майбутніх педагогічних працівників, виступає інформатизація освітньої системи у взаємозв'язку всіх її складників. У цих умовах викликають особливий науковий інтерес проблеми формування професійної культури майбутніх учителів, що мають реалізуватися через систему як загальнодуховних і загальнопрофесійних, так і предметних складників, до яких належить лінгвометодична культура майбутнього вчителя початкової школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Ґрунтуючись на загальних педагогічних засадах, професійна підготовка майбутнього вчителя початкової школи має і свої визначальні особливості, що насамперед обумовлюються специфікою навчання й виховання молодших школярів. Говорячи про недоліки сучасної системи професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи, дослідники (О. Будник, Н. Глузман, З. Онишків, Л. Коваль, О. Кучай, О. Сорока, Л. Хомич, О. Ярошинська та ін.) одностайно наголосили превалювання гностичного підходу, домінування інформаційно-пояснювальної функції навчання на шкоду практико-орієнтованій парадигмі. О. Бігич окреслила

найвагоміші складники особистості та професійної діяльності вчителя початкової школи: професійно-педагогічна спрямованість і мислення, професійна культура, професійна автономія, – зазначивши, що саме вони утворюють модель колективного результату професійної освіти вчителя початкової школи [1].

Відтак професійна культура вчителя виступає важливим результатом професійної підготовки майбутнього вчителя і вітчизняні вчені (І. Бех, В. Биков, Н. Бібік, В. Бондар, М. Євтух, Л. Гаврілова, В. Гриньова, І. Зязюн, А. Коломієць, В. Лозова, І. Пальшкова, С. Стрілець та ін.) узагальнено схарактеризували її як інтегральну якість особистості педагога-професіонала, умову та передумову ефективної педагогічної діяльності, сумарний показник професійної компетентності викладача й мету професійного самовдосконалення [1-7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Разом із окресленим вище достатнім ступенем вивчення феномену професійної культури вчителя, поняття лінгвометодичної культури як провідного її складника для вчителя початкової школи в наукових дослідженнях розглянуте наразі недостатньо, що обумовлює необхідність докладної характеристики цього особистісного утворення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення поняття «лінгвометодична культура» стосовно вчителя початкової школи, опис структури та характеристика компонентів цього особистісного феномену відповідно до основних вимог до професійної діяльності сучасного фахівця початкової освіти в умовах інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Вочевидь, що лінгвометодична культура є складником загальної педагогічної культури вчителя початкової школи тому насамперед розглянемо підходи до визначення цього поняття, його структурування та вимог до формування. В. Гриньова витлумачила професійно-педагогічну культуру вчителя як важливу

сутнісну характеристику його особистості, складову професійної підготовки, показник рівня сформованості й одночасно умову ефективної професійно-педагогічної діяльності та самовдосконалення: «Особливість педагогічної культури полягає в тому, що вона є важливим чинником впливу на іншу особистість з метою її розвитку, передбачає наявність етичної, комунікативної, психологічної та інших культур» [4, с. 22]. Л. Гаврілова зазначила, що поняття професійної (професійно-педагогічної) культури є досить близьким до професійної компетентності, проте у його сутності акцентується передусім особистісний компонент [3].

На думку С. Стрілець, педагогічна культура формується на основі врахування таких вимог до процесу фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи: врахування індивідуальних особливостей суб'єктів навчання та темпу опанування ними навчального матеріалу; поетапне ускладнення та інтелектуальне збагачення змісту діяльності щодо оволодіння фахово-значущими знаннями; професійну спрямованість теоретичних знань та практичних умінь особистості та ін. [7]. І. Пальшкова досить широко визначила поняття професійної культури вчителя початкової школи як наявність артефактів, у яких відтворено досвід навчання й виховання дітей в умовах початкової школи, систему визначених правил, моральних норм поведінки, систему навчально-методичних документів учителя початкової школи, систему його цінностей, систему знань тощо [6, с. 32].

Описуючи структуру професійної культури вчителя початкової школи, А. Коломієць указала на такі її складники: методична, наукова, технологічна, моральна, правова, естетична, екологічна, психологічна, інформаційна та інші види культур. На думку дослідниці, професійна культура є відкритою системою, оскільки на її розвиток значно впливають зовнішні чинники, що визначаються рівнем розвитку суспільства [5]. О. Бігич також схарактеризувала методичну культуру вчителя іноземної мови початкової школи як стрижневий компонент його професійної культури, що становить сукупність знань про всі складники системи й процесу мовної освіти молодших школярів та про себе як учителя мови початкової школи; навичок здійснення методичної діяльності щодо аспектів іншомовної освіти молодших школярів на уроках та позакласних заходах; умінь реалізації методичної діяльності вчителя мови початкової школи у класній та позакласній роботі в природних умовах [1].

Як бачимо, дослідники сходяться на думці, що методична культура є складником професійної культури вчителя початкової школи й нерозривно пов'язана з його лінгвометодичною компетентністю (знання, уміння, здатність тощо), тому поняття лінгвометодичної культури вчителя початкової школи в галузі рідної мови, на нашу думку, найбільш доцільно визначити таким чином: *лінгвометодична культура вчителя початкової школи* – чільний компонент його загальної професійної культури, що ґрунтується на лінгвометодичній компетентності і є найвищим ступенем її вияву в професійній лінгвометодичній діяльності інноваційного рівня.

Лінгвометодична компетентність вчителя початкових класів при цьому визначається як предметний компонент його професійної компетентності, що полягає в здатності на високому науковому й методичному рівнях, з урахуванням психологічної та виховної специфіки, застосовуючи різноманітні форми організації навчально-виховного процесу та постійно самовдосконалюючись, якісно організувати процес становлення в молодших школярів мовної та мовленнєвої компетентностей. Лінгвометодична компетентність сучасного вчителя початкової школи становить собою комплексну характеристику його особистості, різних компонентів якої студент набуває від перших років навчання у ВНЗ, і складається з трьох груп компонентів: базові (психолого-педагогічний та лінгвістичний), основні (методичний та інформаційно-технологічний) та надбудовні (акмеологічний та діагностичний) [8].

Похідний характер феномену лінгвометодичної культури щодо лінгвометодичної компетентності полягає в тому, що під час формування кожного із указаних компонентів лінгвометодичної компетентності майбутнього вчителя має якісно реалізуватися соціокультурна спрямованість підготовки фахівця й у результаті виникати інтегральне утворення, що забезпечуватиме не просто якісну лінгвометодичну діяльність майбутнього вчителя із застосуванням набутих компетентностей, а творчу, інноваційну лінгвометодичну діяльність, характеризовану лінгвометодичною культурою.

Так, становлення лінгвістичного компонента обов'язково передбачає розширення знань, удосконалення умінь та формування прагнень здобувачів щодо мовного етикету, мовної естетики та ін.; психолого-педагогічного – щодо форм і норм різномовної педагогічної комунікації; методичного – щодо особливостей становлення культури мовлення молодших школярів різного віку, їхньої мотивації вивчення рідної мови; інформаційно-комунікаційний – щодо інформаційної та технологічної культури здобувачів; діагностичного – щодо культури лінгвометодичних вимірювань, норм естетичного оформлення завдань, їх етичного застосування та аналізу з урахуванням віку й інтересів молодших школярів; акмеологічного – щодо культури лінгвометодичного самовдосконалення, прагнення до фахового зростання, підвищення рівня естетичності, мовної досконалості власних лінгвометодичних напрацювань і т. д.

Отже, кожен компонент лінгвометодичної компетентності відіграє свою важливу роль у становленні лінгвометодичної культури майбутнього вчителя початкової школи, а всі разом, взаємодіючи й взаємодоповнюючись, вони утворюють фахову особистість майбутнього педагога, стають запорукою успішності його професійної діяльності. Утім, лінгвометодична культура є окремим, відмінним від лінгвометодичної компетентності, утворенням, що, на нашу думку, має свою специфічну структурну організацію, похідну від компонентів лінгвометодичної компетентності.

Одним із найважливіших компонентів лінгвометодичної культури вчителя є його *духовна лінгвометодична культура*, що включає високі моральні якості, причетність до духовних цін-

ностей, вироблених людством загалом та українським народом зокрема, здатність долучати до них учнів, принципову громадянську позицію та патріотичні переконання, естетико-етичні установки та ін.

З огляду на найбільшу питому вагу мовно-мовленнєвого складника в підготовці вчителя початкової школи, стрижневим компонентом його лінгвометодичної культури виступає *комунікативна лінгвометодична культура*, що полягає як у вдалому й доречному застосуванні набутих лінгвістичних компетентностей на уроках мови й мовлення в початковій школі, у дотриманні загальних вимог до спілкування, так і в опануванні найважливіших норм професійної комунікації педагога в усіх її виявах.

Наступним важливим компонентом лінгвометодичної культури вчителя є його *методична культура*, що передбачає: глибоке володіння науковими основами лінгвістики, бажання на високому рівні, якісно організувати процес навчання молодших школярів мови й мовлення; мотивоване усвідомлене прагнення до навчання школярів мови й мовлення, відпрацювання в них основ комунікативної культури, мовної культури та ін.; високий ступінь професійної творчості, що виявляється в креативному підході до організації аудиторної та позааудиторної роботи з молодшими школярами; вироблення власного інноваційного стилю лінгвометодичної діяльності в єдності його компонентивного, проектувального, діагностичного, прогностичного, комунікативного, організаторського та інших компонентів, ґрунтованих на методично грамотному використанні засобів електронної лінгвометодики.

Інформаційно-технологічна лінгвометодична культура вчителя початкових класів, на наш погляд, уміщує такі складники:

- вільне орієнтування в теоретико-практичних засадах електронної лінгвометодики та методики застосування її засобів на заняттях у початковій школі;
- грамотне оперування якісною мовно-мовленнєвою та лінгвометодичною інформацією, уміння відшукувати й доречно застосовувати її на уроках у початковій школі;
- дотримання естетичних і ергономічних вимог, технологічна вправність у розробленні та технічній реалізації навчальних, інформаційних, діагностичних та інших лінгвометодичних заходів;
- знання технологічних особливостей пошуку й подання, естетичного оформлення мовно-мовленнєвого матеріалу для молодших школярів;
- уміння доцільно поєднувати традиційні та інноваційні освітні технології задля досягнення максимального лінгвометодичного результату у межах застосування засобів електронної лінгвометодики;
- культура використання матеріалів мережі Інтернет, розроблення й використання мультимедійних посібників до уроків, культура мережевого спілкування з учнями і т. ін.

З огляду на вікову специфіку молодшого шкільного віку важливим компонентом лінгвометодичної культури вчителя є його *психолого-педагогічна лінгвометодична культура*, що, на відміну від психолого-педагогічного компонента компетентності, який вказує на наявність систе-

ми знань, умінь і навичок із педагогіки та психології, буде вмещувати такі інтегровані складники:

– лінгвометодичну майстерність і педагогічну спрямованість – вияви інноваційної лінгвометодичної діяльності майбутнього вчителя, що несуть у собі його здатність до цієї діяльності, прагнення на високому рівні втілювати в життя набуту професійну лінгвометодичну компетентність, креативність, опанування лінгвометодичної техніки та ін.;

– психологічну й діагностичну культуру – концентроване вираження особистості педагога, індивідуальний підхід до побудови освітніх траєкторій, володіння психологічними техніками організації навчально-виховного процесу в початковій школі, здатність на якісно високому рівні впроваджувати моніторинг навчальних досягнень учнів, культура лінгвометодичних вимірювань тощо;

– акмеологічну та рефлексивну культуру, що позначає прагнення до самозростання, до досягнення фахових вершин, до повсякчасної естетизації власної лінгвометодичної діяльності, культуру лінгвометодичного самовдосконалення, прагнення до підвищення рівня естетичності, мовної досконалості власних лінгвометодичних напрацювань; здатність до адекватної самооцінки себе та учнів, відчуття необхідності в постійній прогностичній рефлексії власної лінгвометодичної діяльності інноваційного рівня і т. д.;

– ігрову культуру – майбутній педагог початкової ланки освіти має гарно орієнтуватися в різновидах ігор, зокрема дидактичних, урахувати особливості власної професійної позиції в кожній із них, супроводжувати їх якісним сразковим мовним матеріалом – це стосується спільної ігрової діяльності вчителя й учня на уроках початкової ланки; крім того, на сьогодні вчителю необхідна й комп'ютерна ігрова культура, основи якої він має не лише засвоїти сам, але й постійно відпрацьовувати у своїх вихованців.

Отже, усі вказані компоненти лінгвометодичної культури вчителя початкових класів, а також їх постійну взаємодію, взаємовплив та взаємообумовленість можна унаочнити таким чином (рис. 1).

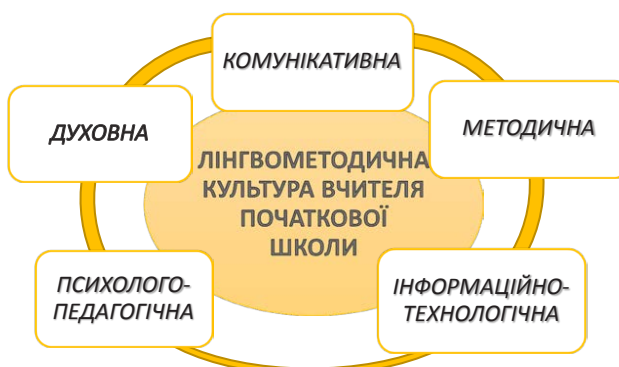

Рис. 1. Предметна структура лінгвометодичної культури вчителя початкової школи

Відтак лінгвометодична компетентність та лінгвометодична культура майбутнього вчителя початкової школи виступають ключовими показниками якості його лінгвометодичної підготовки, провідні особливості якої відбиваються

в структурах цих особистісно-професійних феноменів. У процесі фахової підготовки має простежуватися наступність у формуванні відповідних компонентів лінгвометодичної компетентності та лінгвометодичної культури майбутнього фахівця початкової освіти, причому стрижневими складниками обох феноменів в умовах інформаційного суспільства виступають методичний та інформаційно-технологічний компоненти.

Висновки й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, лінгвометодична культура є невід'ємним складником системи ключових результатів фахової підготовки майбутнього вчителя початкової школи, що ґрунтується на лінгвометодичній компетентності та є найвищим ступенем її вияву в лінгвометодичній діяльності

інноваційного рівня. Структуру лінгвометодичної культури майбутнього вчителя початкової школи становлять п'ять основних компонентів: духовна, комунікативна, методична, інформаційно-технологічна, ігрова. Усі компоненти лінгвометодичної культури формуються на основі й у взаємозв'язку зі складниками лінгвометодичної компетентності майбутнього фахівця початкової освіти.

У цьому зв'язку інтерес становлять подальші наукові розвідки щодо методики формування окремих компонентів лінгвометодичної культури та лінгвометодичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи, взаємозв'язок у становленні лінгвометодичної культури з рідної та близькоспорідненої й іноземної мови та ін.

Список літератури:

1. Бігич О. Б. Теоретичні основи формування методичної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання: германські мови» / О. Б. Бігич. – К., 2005. – 40 с.
2. Біла книга національної освіти України: проект АПН України / [Бех І. Д., Биков В. Ю., Бібік Н. М., Бондар В. І., Євтух М. Б. та ін.]; за ред. В. Г. Кременя. – К., 2009. – 376 с.
3. Гаврілова Л. Г. Система формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами мультимедійних технологій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. Г. Гаврілова. – К., 2015. – 42 с.
4. Гриньова В. П. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний і методичний аспекти): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. П. Гриньова. – К., 2001. – 45 с.
5. Коломієць А. М. Теоретичні та методичні основи формування інформаційної культури майбутнього вчителя початкових класів: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Коломієць Алла Миколаївна. – Вінниця, 2008. – 526 с.
6. Пальшкова І. О. Формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя початкової школи: практика-орієнтований підхід: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. О. Пальшкова. – Одеса, 2009. – 44 с.
7. Стрілець С. І. Теоретико-методичні засади підготовки вчителів початкової школи засобами інноваційних технологій: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Стрілець Світлана Іванівна. – К., 2013. – 531 с.
8. Хижняк І. А. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання засобів електронної лінгвометодики в професійній діяльності: монограф. / І. А. Хижняк. – Слов'янськ: Вид-во «Друкарський двір», 2016. – 380 с.

Хижняк І.А.

ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

ЛИНГВОМЕТОДИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ В СИСТЕМЕ КЛЮЧЕВЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

Аннотация

В статье обосновывается место лингвометодической культуры в системе ключевых результатов профессиональной подготовки будущего учителя начальной школы, в частности показана взаимосвязь в формировании компонентов лингвометодической компетентности и лингвометодической культуры педагога. Понятие лингвометодической культуры автор рассматривает как главный компонент общей профессиональной культуры учителя начальной школы и высшую степень проявления его лингвометодической компетентности в методической деятельности инновационного уровня. Структуру лингвометодической культуры будущего учителя начальной школы, по мнению автора, составляют пять основных компонентов: духовная, коммуникативная, методическая, информационно-технологическая, игровая культура.

Ключевые слова: информатизация образования, профессиональная культура, лингвометодическая культура, лингвометодическая компетентность, учитель начальной школы.

Khyzhnyak I.A.

SHEE «Donbass State Pedagogical University»

FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER LINGUOMETHODICAL CULTURE IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING KEY RESULTS

Summary

The important role of linguomethodical culture in the system of key results of future primary school teacher professional training is substantiated, in particular the relationships in forming components of their linguomethodical competence and linguomethodical culture are highlighted in the article. The author considers the concept of linguomethodical culture as the main component of primary school teacher general professional culture and the highest level of expression of their linguomethodical competence in linguomethodical activities of the innovative level. In the author's opinion the structure of the future primary school teacher linguomethodical culture consists of five main components: spiritual, communicative, methodical, information-technology and game culture.

Keywords: informatization of education, professional culture, linguomethodical culture linguomethodical competence, primary school teacher.